Studia Romologica 18/2025
ISSN 1689-4758
Strony 127–134
https://doi.org/10.68100/tzxrqr9u

Porque gitano soy – romskie historie z Ameryki Łacińskiej

Porque gitano soy – Roma Stories from Latin America

Magdalena Krysińska-Kałużna | https://orcid.org/0000-0003-0489-7620
krysinska@o2.pl
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Wrocławski

JAK CYTOWAĆ Magdalena Krysińska-Kałużna, *Porque gitano soy – romskie historie z Ameryki Łacińskiej*, „Studia Romologica", 2025, t. 18, s. 127–134.

ABSTRAKT Obecność Romów w Ameryce Łacińskiej sięga okresu kolonialnego, jednak zagadnienie uczestniczenia tych społeczności w historii politycznej regionu pozostaje marginalizowane w badaniach akademickich. Literatura genealogiczna sugeruje romskie korzenie części latynoamerykańskich elit, wynikające z procesów migracyjnych i asymilacyjnych, a braki w danych genealogicznych wiąże z historyczną marginalizacją. Celem wystąpienia jest przedstawienie wybranych postaci pochodzenia romskiego, które były aktywne w życiu politycznym krajów pochodzenia bądź mają wpływ na losy własnych społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem przykładów z Brazylii i Kolumbii.

SŁOWA KLUCZOWE Ameryka Łacińska; Brazylia; Kolumbia; mniejszości etniczne; Romowie; Rrom

ABSTRACT The presence of Roma in Latin America dates back to the colonial period, but the participation of these communities in Latin American political history remains largely marginalised in academic research. Genealogical literature suggests that part of the Latin American elite has Romani roots, resulting from migration and assimilation processes, and links gaps in genealogical data to historical marginalisation. The aim of this presentation is to introduce selected figures of Romani origin who were active in the political life of their countries or who currently have a direct influence on their own communities, focusing on Brazil and Colombia.

KEYWORDS Brazil; Colombia; ethnic minorities; Latin America; Roma; Rrom

Data publikacji: 21.12.2025 | Data publikacji online: 16.10.2026

OPEN ACCESS
© 2025 Magdalena Krysińska-Kałużna. Artykuł w otwartym dostępie na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 (CC BY-NC 4.0)

Magdalena Krysińska-Kałużna
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Wrocławski

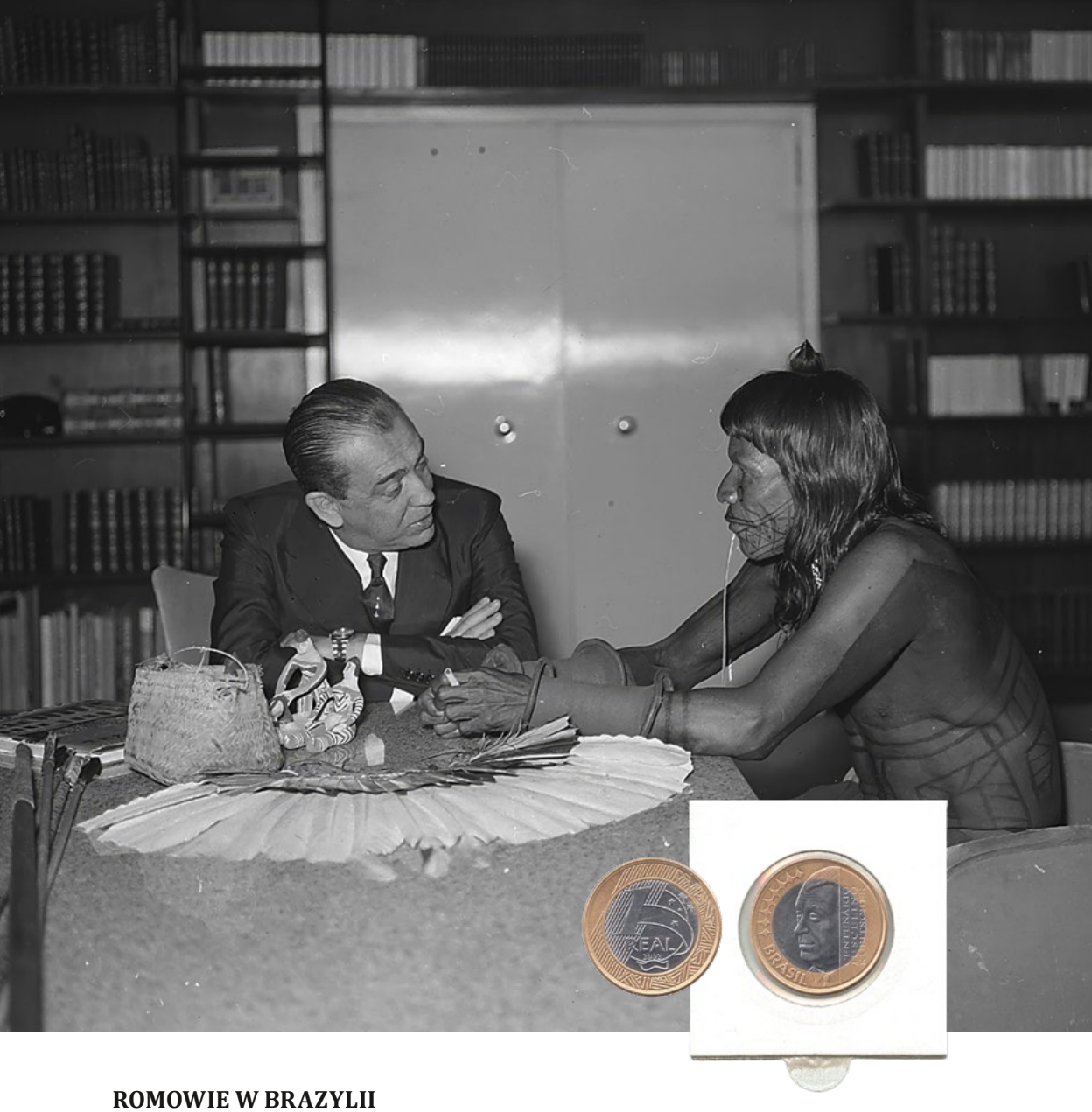
Porque gitano soy – romskie historie z Ameryki Łacińskiej

Ameryka Łacińska to region, w którym Romowie mieszkają już od kilku stuleci, jednak badania nad tymi społecznościami są wciąż fragmentaryczne. Stosunkowo niewiele jest opracowań naukowych, z których można uzyskać rzetelne informacje o aktualnej sytuacji grup romskich w tej części świata. Najlepiej opisanym pod tym względem krajem jest Kolumbia, gdzie Romowie (lokalna nazwa hiszpańska: pueblo Rrom) zostali formalnie uznani za mniejszość etniczną. Na temat Romów z Brazylii i Argentyny istnieją jedynie rozproszone opracowania, głównie o charakterze socjologicznym, antropologicznym i kulturoznawczym, brakuje natomiast kompleksowych badań porównawczych dla całego regionu.

Najłatwiej dotrzeć do statystyk demograficznych. Mówią one, że w Brazylii mieszka około miliona Romów[1], w Argentynie 300 tys., w Chile 15–20 tys., w Ekwadorze i Urugwaju po około 5 tys., a w Kolumbii od 6 do 8 tys. W większości z tych krajów przedstawiciele społeczności romskich aktywnie uczestniczą w życiu politycznym i społecznym, niejednokrotnie przełamując tabu własnej kultury i pokonując bariery społeczeństwa dominującego – czego przykładem są choćby kształcące się na uczelniach wyższych romskie kobiety.

Celem niniejszego wystąpienia jest przybliżenie losów wybranych postaci pochodzenia romskiego, które odegrały istotną rolę w historii państw Ameryki Łacińskiej bądź w historii – także zupełnie współczesnej – własnych społeczności. Ze względu na ograniczone ramy czasowe wystąpienia, przywołam przykłady jedynie z Brazylii i Kolumbii.

[1] Dane te nie są zupełnie pewne. Rodrigo Corrêa Teixeira w 2008 roku pisał: „Podsumowując: nie wiemy nic, absolutnie nic o liczbie Cyganów koczowniczych, półkoczowniczych i osiadłych obecnie żyjących w Brazylii, ani o ich rozmieszczeniu geograficznym", Rodrigo Corrêa Teixeira, *História dos ciganos no Brasil*, Núcleo de Estudos da Cidadania, Conflito e Violência Urbana da UFRJ, Rio de Janeiro 2008, s. 13.

ROMOWIE W BRAZYLII

Pierwsi Romowie przybyli do Brazylii najprawdopodobniej w drugiej połowie XVI wieku, po wygnaniu z Portugalii[2]. Skazani w metropolii na karę pozbawienia wolności, wnioskowali o zesłanie na banicję i ostatecznie trafiali do Brazylii (choć plany obejmowały czasem pierwotnie Afrykę).

Na terenie Brazylii mieszkają trzy główne grupy romskie (czy też cygań-

[2] Zob. *Apresentando ciganos no Brasil*, red. Fernando da Silva Cavalcanti, EDUFCG, Campina Grande 2024.

Poprzednia strona: 1. Prezydent Juscelino Kubitschek de Oliveira podczas audiencji udzielonej przedstawicielowi społeczności tubylczej w Pałacu Alvorada w Brasílii, 1960 r. Fot. Arquivo Nacional (Brazylia). 2. Wybita w 2002 r., dla upamiętniena stulecia jego urodzin, moneta o nominale 1 reala. Źródło: kolekcja Adama Bartosza. Obok: Prezydent Brazylii Washington Luís w towarzystwie ambasadora Wielkiej Brytanii w Pałacu Catete w Rio de Janeiro. Fot. Arquivo Nacional (Brazylia).

skie)[3]: Romowie, Sinti oraz Calon[4]. Współpracują one ze sobą m.in. poprzez działania podejmowane w ramach Associação Nacional das Etnias Ciganas, ANEC [Krajowego Stowarzyszenia Grup Etnicznych Romów/Cyganów]. Jest to ogólnokrajowa organizacja uczestnicząca m.in. w konsultacjach parlamentarnych i debatach nad projektem *Statutu Ludów Romskich/Cygańskich* (*Estatuto dos Povos Ciganos*)[5]. Stowarzyszenie ANEC zostało założone przez Wanderleya da Rocha, któremu przyświecał cel zjednoczenia Romów z całego kraju w jedną strukturę; obecnie należy do niego około 30 społeczności z 20 stanów.

Osoby romskiego pochodzenia obecne są w polityce brazylijskiej od dawna. Według wielu źródeł należeli do nich aż dwaj prezydenci tego kraju: Juscelino Kubitschek oraz Washington Luís Pereira de Sousa[6].

Juscelino Kubitschek urodził się w 1902 roku w Diamantinie. Badania genealogiczne wskazują na wysokie prawdopodobieństwo jego romskich korzeni w linii matki. Rodrigo Corrêa Teixeira w monografii *História dos ciganos no Brasil* podaje, że Juscelino był prawnukiem Jana Nepomuka Kubíčka, Roma pracującego

[3] W Ameryce Łacińskiej określenie „Cyganie" (hiszp. *gitanos*, port. *ciganos*) używane jest nie tylko w języku potocznym, ale także urzędowym oraz w procesie autoidentyfikacji (np. w nazwie stowarzyszenia *Associação Nacional das Etnias Ciganas*).

[4] Romowie (z byłej Jugosławii i Europy Wschodniej), Calon (z Hiszpanii i Portugalii) oraz Sinti (z Niemiec, Włoch i Francji).

[5] Zob. np.: *Líderes romani e não ciganos aliados se mobilizam por direitos*, „Agência Brasil" [online: https://agenciabrasil.ebc.com.br/direitos-humanos/noticia/2025–06/lideres-romani-e-nao-ciganos-aliados-se-mobilizam-por-direitos, dostęp: 8.01.2026].

[6] Juscelino Kubitschek był 21. prezydentem Brazylii (1956–1961), Washington Luís Pereira de Sousa – 13. prezydentem (1926–1930).

Delegacja liderów Calon w Senacie Federalnym w Brasílii podczas prac nad *Statutem Narodów Cygańskich*. Od lewej: Omar Ivanovichi (przedstawiciel społeczności z Rio Grande do Norte), Sandra Lucero (liderka z Tianguá, Ceará), Wanderley da Rocha (prezydent ANEC) oraz senator Paulo Paim (sprawozdawca ustawy). Inicjatywa jest przejawem mobilizacji politycznej brazylijskich Romów (głównie z grupy Calon) oraz ich sojusz z parlamentarną lewicą w walce o uznanie praw mniejszości etnicznych. Źródło: Edilson Rodrigues/Agência Senado (2018).

jako stolarz w Serro i Diamantinie[7].

Podczas kadencji Kubitschka, przypadającej na lata 1956 – 1961, kraj doświadczył okresu znacznego wzrostu gospodarczego i względnej stabilności politycznej. Sam będący z zawodu lekarzem, jako prezydent Kubitschka stał się gorącym zwolennikiem reformy służby zdrowia. Krajowy Departament Chorób Endemicznych Obszarów Wiejskich (DNER), utworzony w 1957 roku, miał na celu zwalczanie malarii i gruźlicy w regionach o ograniczonym dostępie do opieki. Kubitschek jest jednak najbardziej znany z zainaugurowanej 21 kwietnia 1960 r. budowy nowej stolicy – Brasílii. Futurystyczna metropolia stała się globalnym symbolem modernizmu i ucieleśnieniem śmiałej wizji cywilizacyjnego skoku kraju.

[7] Wypowiedzi na temat romskiego pochodzenia Kubitschka przytacza także hiszpański poseł Juan de Dios Ramírez-Heredia, twierdząc, że Brazylia jako jedyny kraj na świecie może poszczycić się prezydentem o romskich korzeniach. Zob. Rodrigo Corrêa Teixeira, *op. cit.*, s. 13.

Drugim politykiem był Washington Luís Pereira de Sousa, 13. prezydent Brazylii (urzędował w latach 1926–1930) i ostatni prezydent Pierwszej Republiki. Urodził się w rodzinie pochodzenia portugalsko-romskiego. Ukończył prawo na Uniwersytecie w São Paulo (1891), po czym pełnił funkcje prokuratora, adwokata, burmistrza, kongresmena, by wreszcie objąć najwyższy urząd w państwie. Jako prezydent utworzył pierwszą brazylijską służbę wywiadowczą, lecz zapamiętano go przede wszystkim jako budowniczego dróg w interiorze. Wielki Kryzys pozbawił go poparcia, a w 1930 roku, na trzy tygodnie przed końcem kadencji, został obalony w wyniku zamachu stanu.

ROMOWIE W KOLUMBII

W 1997 roku Kolumbia jako pierwsze państwo w Ameryce Łacińskiej uznała Romów za mniejszość etniczną. Departamentem o najliczniejszej społeczności romskiej jest Córdoba. Proceso Organizativo del Pueblo Rrom (Gitano) de Colombia (PRORROM) [Proces Organizacyjny Ludu Rromów (Cyganów) Kolumbii (PRORROM)] to organizacja walcząca o ochronę praw Romów w tym kraju. Działania organizacji koordynuje Ana Dalila Gómez Baos– córka Kolii, romskiego patriarchy należącego do klanu Mijháis. Zrywając z tradycją ograniczającą rolę romskich kobiet do sfery domowej, uzyskała dyplom inżyniera przemysłowego na Uniwersytecie Distrital Francisco José de Caldas[8], a następnie ukończyła prawo na Uniwersytecie La Gran Colombia.

Zdaniem Gómez należy przełamywać paradygmaty patriarchalne[9] – zarówno te wewnątrz grupy, jak i w społeczeństwie większościowym. Jej nadrzędnym celem było doprowadzenie do upodmiotowienia prawnego kolumbijskich Romów oraz uzyskanie zadośćuczynienia dla ofiar wojny domowej. Przyznanie przez państwo rekompensat Romom uznaje się za jedno z najważniejszych osiągnięć PRORROM[10]. Jak mówiła Gómez w wywiadzie dla BBC[11]:

> Jesteśmy ofiarami zbiorowymi, ale są też ofiary indywidualne: byli zaginieni, byli zabici, byli porwani, byli szantażowani. Wciąż posługujemy się językiem romskim, shib romani, który jest jednym z 67 języków używanych w tym kraju. Zachowujemy również własny system sprawiedliwości, kriss romani, oraz inne ważne cechy tożsamościowe, mimo że ludzie chcieli je zniszczyć lub osłabić.

[8] Była pierwszą kolumbijską Romką, która uzyskała dyplom uniwersytecki.
[9] Zob. *Ana Dalila Gómez | Lideresa Gitana | Reconciliación en Voz Alta, YouTube [online: https://www.youtube.com/watch?*v=MuJikDXDQHk, dostęp: 8.01.2026].
[10] Podstawą prawną zadośćuczynienia był dekret nr 4634 z dnia 9 grudnia 2011 r.
[11] Arturo Wallace, *Los gitanos de Colombia, "ciudadanos de dos mundos"*, „BBC Mundo" [online: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/12/141209_colombia_gitanos_rrom_conflicto_aw, dostęp: 8.01.2026].

POSTACIE KULTURY

Ameryka Łacińska jest domem dla wielu innych wybitnych osób pochodzenia romskiego. Czas pozwala jedynie wspomnieć o kilku z nich:

1. Jorge Emilio Nedich (Argentyna) – pisarz i eseista romski, uznawany za nestora literatury romskiej na Nowym Kontynencie, jego twórczość dotyczy tożsamości, pamięci kulturowej oraz doświadczenia marginalizacji.
2. Mio Vacite (Brazylia, 1941–2019) – romski wirtuoz skrzypiec, kompozytor i działacz społeczny.
3. Alfonso Mejía-Arias (Meksyk) – muzyk, pisarz i aktywista romskiego pochodzenia. Jako autor i badacz odgrywa kluczową rolę w redefinicji tożsamości romskiej w Meksyku, łącząc działalność artystyczną z dokumentowaniem historii swojej społeczności.

Osobnym, rozległym tematem badawczym pozostają działania polityczne organizacji romskich, takich jak choćby brazylijskie Associação Nacional das Etnias Ciganas (ANEC). Ich aktywność, wykraczająca poza ramy tradycyjnej samoorganizacji i stanowiąca formę instytucjonalnego dialogu z państwem w walce o uznanie statusu i praw mniejszości etnicznej, dowodzą żywotności i sprawczości tej diaspory na obszarze Ameryki Łacińskiej.

BIBLIOGRAFIA

Apresentando ciganos no Brasil, red. CAVALCANTI, Fernando da Silva, EDUFCG, Campina Grande 2024.

Dalila Gómez Baos: Lideresa Gitana l Reconciliación en Voz Alta Podcast, YouTube [online: https://www.youtube.com/watch?v=MuJikDXDQHk, dostęp: 8.01.2026].

Líderes romani e não ciganos aliados se mobilizam por direitos, „Agência Brasil" [online: https://agenciabrasil.ebc.com.br/direitos-humanos/noticia/2025–06/lideres-romani-e-nao-ciganos-aliados-se-mobilizam-por-direitos, dostęp: 8.01.2026].

TEIXEIRA, Rodrigo Corrêa, *História dos ciganos no Brasil*, Núcleo de Estudos da Cidadania, Conflito e Violência Urbana da UFRJ, Rio de Janeiro 2008.

Alfonso Mejía-Arias, urodzony w 1961 r. meksykański muzyk, pisarz i aktywista romskiego pochodzenia.

Lorenzo Armendáriz podczas otwarcia wystawy swych prac *La gente del viaje. Gitanos sin fronteras*, Meksyk, 2020. Artysta, sam wywodzący się ze społeczności Ludar, jest pionierem etnografii wizualnej w badaniach nad diasporą romską w Ameryce Łacińskiej. Jego prace dokumentują m.in. procesy zachowania tożsamości etnicznej (w tym użycie języka nahuatl) Romów na Nowym Kontynencie. Źródło: „MX LG LA GENTE DEL VIAJE" by Secretaría de Cultura de la Ciudad de México.

WALLACE, Arturo, *Los gitanos de Colombia, „ciudadanos de dos mundos"*, „BBC Mundo" [online: https://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/12/141209_colombia_gitanos_rrom_conflicto_aw, dostęp: 8.01.2026].

STRESZCZENIE

Magdalena Krysińska-Kałużna

***PORQUE GITANO SOY* – ROMSKIE HISTORIE Z AMERYKI ŁACIŃSKIEJ**

Obecność Romów w Ameryce Łacińskiej sięga okresu kolonialnego, jednak zagadnienie uczestniczenia tych społeczności w historii politycznej regionu pozostaje marginalizowane w badaniach akademickich. Literatura genealogiczna sugeruje

romskie korzenie części latynoamerykańskich elit, wynikające z procesów migracyjnych i asymilacyjnych, a braki w danych genealogicznych wiąże z historyczną marginalizacją. Celem wystąpienia jest przedstawienie wybranych postaci pochodzenia romskiego, które były aktywne w życiu politycznym krajów pochodzenia bądź mają wpływ na losy własnych społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem przykładów z Brazylii i Kolumbii.

Słowa kluczowe: *Ameryka Łacińska, Brazylia, Kolumbia, mniejszości etniczne, Romowie, Rrom*

ABSTRACT

Magdalena Krysińska-Kałużna

***PORQUE GITANO SOY* – ROMA STORIES FROM LATIN AMERICA**

The presence of Roma in Latin America dates back to the colonial period, but the participation of these communities in Latin American political history remains largely marginalised in academic research. Genealogical literature suggests that part of the Latin American elite has Romani roots, resulting from migration and assimilation processes, and links gaps in genealogical data to historical marginalisation. The aim of this presentation is to introduce selected figures of Romani origin who were active in the political life of their countries or who currently have a direct influence on their own communities, focusing on Brazil and Colombia.

Keywords: *Brazil, Colombia, ethnic minorities, Latin America, Roma, Rrom*